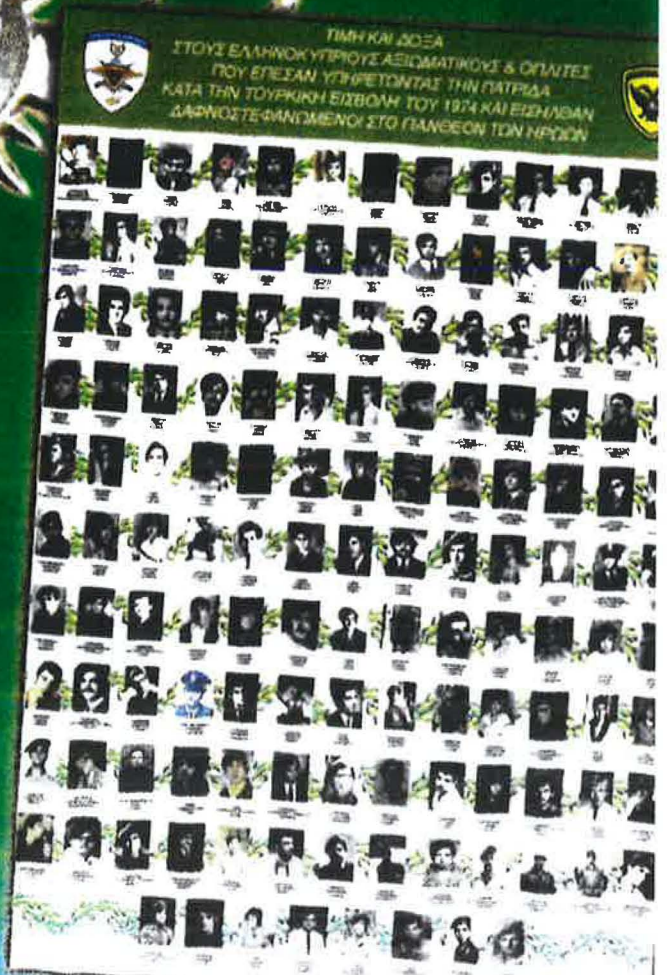
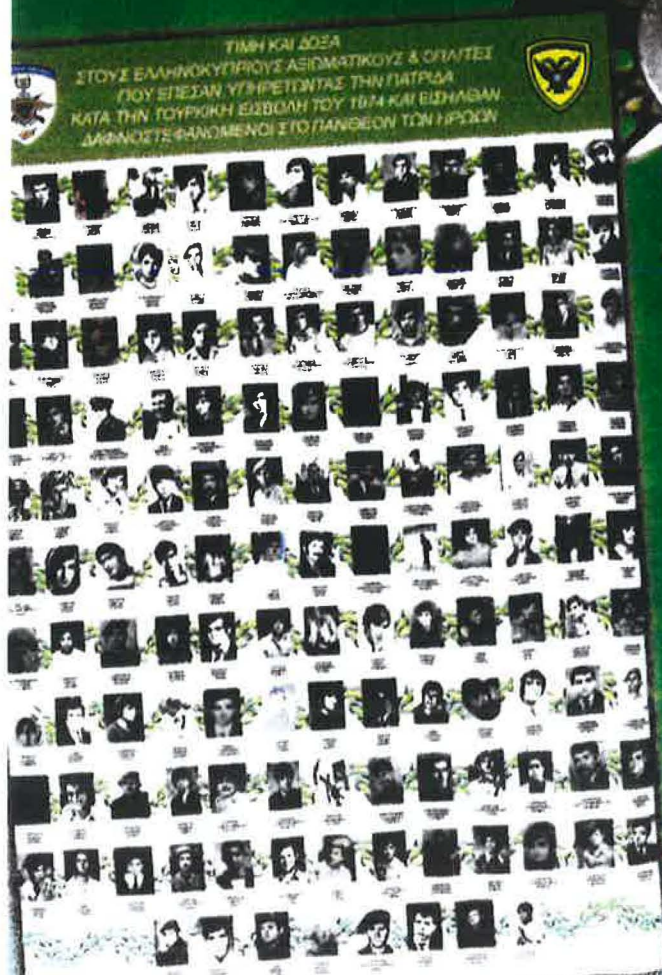

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΜΥΝΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΦΡΟΥΡΑ & ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010 ΤΕΥΧΟΣ 26^ο

Εθνική Φρουρά & Ιστορία

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ – ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΑ

**ΟΙ ΔΥΟ ΝΑΥΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ
ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ. Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ
ΑΡΑΒΟ-BΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΥΜΠΛΟΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 7^ο
ΚΑΙ 8^ο ΑΙΩΝΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ**

Περιεχόμενα Σελίδα

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Χαράλαμπος Σιάφκου

84 - 97

*Απόφοιτου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
του Πανεπιστημίου Κύπρου*

ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΣΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ ΤΙΜΟΥΝ ΤΟΥΣ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥΣ

Σταύρου Ηρακλέους

98 - 101

Συνταγματάρχη Τεθωρακισμένων

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΚΑΙ ΤΟΥ Ο.Η.Ε.

102 - 103

Γραφείο Τύπου και Εθιμοτυπίας του Υπουργείου Άμυνας

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΑΜΥΝΑΣ

κ. ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΣΤΗΝ ΤΕΛΕΤΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ

104 - 107

Γραφείο Τύπου και Εθιμοτυπίας του Υπουργείου Άμυνας

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΗΧΑΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΑΣ

Βασίλη Λαζάρου

108 - 109

Λοχαγού Πεζικού

*Απόφοιτου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
του Πανεπιστημίου Κύπρου*

ΔΙΟΡΓΑΝΩΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΕΚΤΗ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕ ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΟΙ ΣΚΟΠΕΥΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΤΘ

110 - 113

Ανδρέα Λαζανίτη - Αθλητικογράφου

Αντιπροέδρου του Παγκύπριου Συνδέσμου Εφέδρων ΤΘ

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΤΑΤΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟ ΜΙΧΑΗΛ

114 - 117

Μάριου Γιακουμή

Υποσμηναγού (Ε.Α.)

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

Νίκου Πίτη - Επιλοχία Τεθωρακισμένων - ΓΕΕΦ/ΑΙΔΗΣ

118 - 132

και Αντώνη Κούτη - ΕΠΥ Επισμηνία

Γραφείο Τύπου και Εθιμοτυπίας του Υπουργείου Άμυνας

Π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν α	Σ ε λ ί δ α
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΑΜΥΝΑΣ Κ. ΚΩΣΤΑ ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΣΤΗΝ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΙΜΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΟΥ 1974 ΚΑΙ ΤΙΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΤΟΥΣ	4 - 7
Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ <i>Διεύθυνση Ιστορίας Εθνικής Φρουράς</i>	8 - 15
Η ΣΗΜΑΙΑ ΚΑΙ Ο ΘΥΡΕΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ <i>Στέφανου Στεφανίδη Ταγματάρχη Πεζικού Απόφοιτου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου</i>	16 - 19
Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ - ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1940 - 1941 <i>Χαράλαμπος Λαλούσης Συνταγματάρχη Τεθωρακισμένων</i>	20 - 35
ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΚΥΠΡΙΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ <i>Παγκυπρίου Σύνδεσμος Πολεμιστών Β' Παγκ. Πολέμου</i>	36 - 47
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΚΥΠΡΟΥ ΣΗΜΕΡΑ <i>Πέτρου Σαββίδη M.Phil. History</i>	48 - 57
Ο ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΑΡΣΙΑ ΣΤΟ ΒΕΖΟΝΤΙΟ <i>Σπυρίδωνος Τζούνακα Επίκουρου Καθηγητή Λατινικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου</i>	58 - 63
ΟΙ ΔΥΟ ΝΑΥΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ. <i>Κατερίνας Παπαζαχαρία Υποψήφιας διδάκτωρος του Πανεπιστημίου Αθηνών</i>	64 - 75
Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ <i>Γεώργιου Α. Χαριλάου Καθηγητή Ελληνικής Φιλολογίας</i>	76 - 77
Η ΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΤΟΥ ΓΑΛΟ ΠΛΑΣΑ <i>Γιάννη Κ. Λάμπρου Φιλολόγου - Συγγραφέα</i>	78 - 83

ΟΙ ΔΥΟ ΝΑΥΤΙΚΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ. Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΟΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΥΜΠΛΟΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 7^Ο ΚΑΙ 8^Ο ΑΙΩΝΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Κατερίνα Παπαζαχαρία

Υποψήφια Διδάκτορας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

(Το παρόν θέμα αποτελεί -σε άλλη μορφή- υποκεφάλαιο αδημοσίευτης εργασίας, που κατατέθηκε στο Πανεπιστήμιο Κύπρου ως διπλωματική για απόκτηση τίτλου Master.)

Κατά τη Μέση Βυζαντινή Περίοδο (8^{ος} - 10^{ος} αι.), το ζήτημα της εμφάνισης αλλόδοξων εθνοτήτων στη βυζαντινή περιφέρεια δεν ήταν νέο. Η διαφορετική ωστόσο αντιμετώπιση, κατανόηση και αποδοχή όλων αυτών των λαών (γειτονικών ή απομακρυσμένων), βρισκόταν σε συνάφεια με τη σφαίρα πολιτικής και πολιτισμικής επιρροής του Βυζαντίου προς καθέναν από αυτούς.

Κατά τους αιώνες που εξετάζονται στην παρούσα εργασία η εικόνα του αραβικού κόσμου διαμορφώθηκε στη βυζαντινή συνείδηση μέσα από τη συνάντησή τους στο πολεμικό και στο διπλωματικό πεδίο. Επόμενο είναι όμως πως αναδείχθηκε μέσα στα πλαίσια της βυζαντινής αντίληψης για τους αλλοεθνείς λαούς και προσδιοριζόταν από τη βυζαντινή αυτοσυνειδησία, την πολιτική και διπλωματική θεώρηση, τη θεολογία και την πολιτισμική παράδοση του Βυζαντίου.

Στη συγκεκριμένη παρουσίαση, λοιπόν, οι πληροφορίες που παρατίθενται προέρχονται από τρία ιστοριογραφικά βυζαντινά κείμενα του 9^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες που εντοπίστηκαν σε αυτά φαίνεται πόσο καλά (ή μη) πληροφορημένοι ήταν οι βυζαντινοί συγγραφείς για το Ισλάμ, για τον αραβικό πολιτισμό και τους Άραβες ως έθνος. Έχει ενδιαφέρον να αναδειχθεί ποια στοιχεία αναφορικά με τους Άραβες καταγράφονται, με ποιες θρησκευτικές και ιδεολογικές αντιλήψεις προσδιορίζεται ο αραβικός κόσμος κι αν οι διαθέσεις τους (ή των πηγών τους) ήταν ίδιες ή διέφεραν στον τρόπο που παρουσίαζαν την εικόνα των Αράβων. Εν προκειμένω, έχει ενδιαφέρον να διαφανεί πως οι άνθρωποι του 8^{ου} και 9^{ου} αιώνα αντιλαμβάνονταν τους Άραβες ως επιδρομείς των βυζαντινών επαρχιών και ειδικότερα πως ερμήνευσαν την έκβαση των ναυτικών συμπλοκών τους στην θαλάσσια περιοχή της Κωνσταντινούπολης.

Κατά κύριο λόγο εξετάσθηκε το προσφερόμενο υλικό στην *Ιστορίαν Σύντομον*, του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου, στη *Χρονογραφία* του Θεοφάνη και στο *Χρονικόν σύντομον* του Γεωργίου μοναχού¹. Παρ' όλο που οι τρεις συγγραφείς δεν αποτυπώνουν σε επίπεδο επίσημης κρατικής πολιτικής τις βυζαντινές αντιδράσεις για το μουσουλμανικό κόσμο, θα μπορούσε να λεχθεί ότι στη διαμόρφωση της αντίληψής τους έπαιξε σημαντικό ρόλο η γεωγραφική αλλά κυρίως η χρονολογική απόσταση μεταξύ των γεγονότων και της εποχής που καταγράφουν τα στοιχεία που περιλαμβάνονται σε αυτά.

Πριν από την εμφάνιση του Ισλάμ, προκειμένου να προσδιορισθούν οι Άραβες στις πηγές της πρώιμης βυζαντινής εποχής, χρησιμοποιούνται ονόματα εθνικά, γεωγραφικά και βιβλικές επωνυμίες. Το όνομα «*Άραβας*» δήλωνε τότε για τον βυζαντινό συγγραφέα εθνική και γεωγραφική προέλευση. Ο προσδιορισμός «*σκηνίτες*» παρέπεμπε στο νομαδικό τρόπο ζωής των Αράβων της ερήμου και οι βιβλικές ονομασίες «*Σαρακηνοί*», «*Αγαρηνοί*» και «*Ισμαηλίται*» παρέπεμπαν στην κοινή καταγωγή των Αράβων από τον Ισμαήλ.

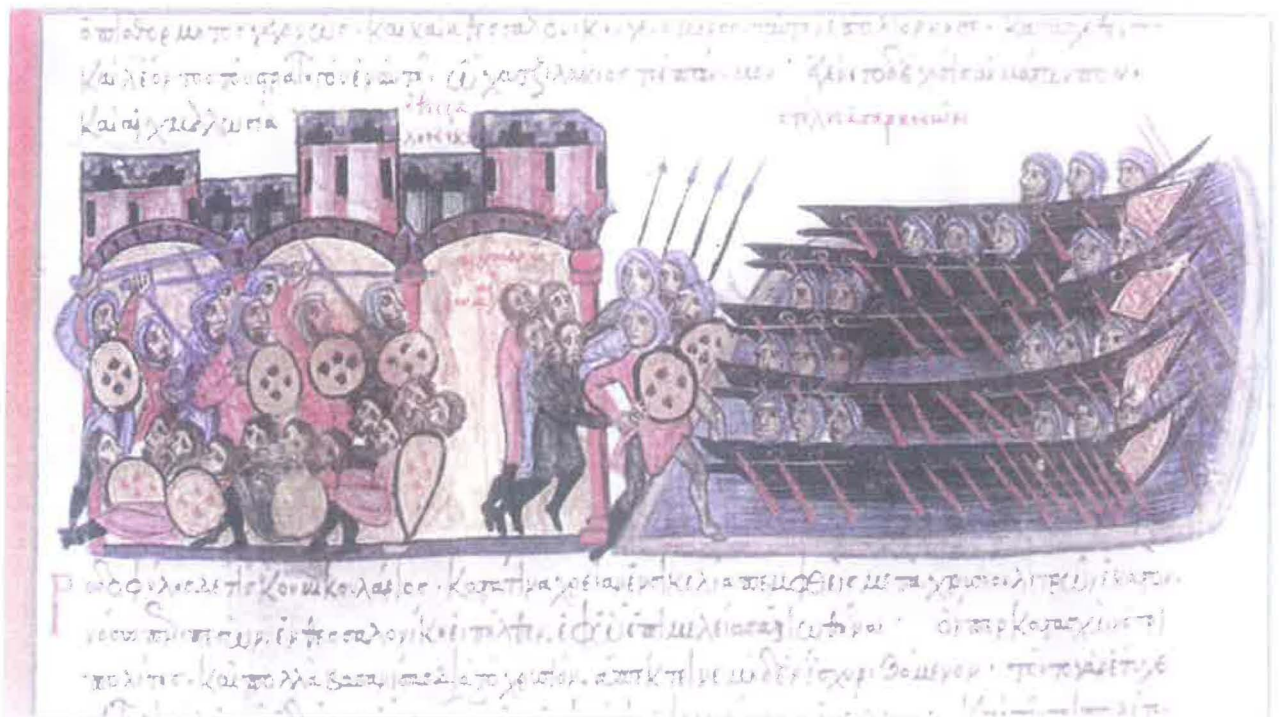
Οι συγγραφείς ωστόσο του 7^{ου} - 9^{ου} αιώνα χρησιμοποιούν στα κείμενά τους τους ίδιους όρους προσδίδοντάς τους νέο περιεχόμενο, δηλωτικό πλέον των θρησκευτικών πεποιθήσεων των Αράβων. Κατά κύριο λόγο στα αγιολογικά κείμενα του 9^{ου} αιώνα παρατηρείται πως, παράλληλα με τις επωνυμίες «*Αγαρηνοί*», «*Ισμαηλίτες*», «*Σαρακηνοί*», οι Άραβες χαρακτηρίζονταν και ως «*βάρβαροι*». Ως φαίνεται ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός προσδιόριζε την εικόνα των Αράβων ως αλλόδοξων διωκτών του χριστιανισμού και λιγότερο το εθνικό γνώρισμά τους². Πάντως οι Άραβες παρουσιάζονταν σε πολλά επεισόδια των Βίων αγίων να επιχειρούν να καταστρέφουν λείψανα αγίων, να διώκουν μοναχούς³, να εμποδίζουν τη διέλευση των προσκυνητών και να επιτίθενται στους ανυπεράσπιστους χριστιανούς. Επόμενο ήταν να χαρακτηρίζονται στις βυζαντινές πηγές της εποχής και ως «*κακώνυμοι Αγαρηνοί*» και «*άθεοι*».

Εν ολίγοις, στις πρώιμες βυζαντινές πηγές οι νομάδες Άραβες των προϊσλαμικών χρόνων αποτελούσαν λίγο-πολύ «*βάρβαρους*» κι «*αιμοδιψείς*» κατοίκους εκτός των συνόρων ως προς την κοινωνική και πολεμική συμπεριφορά τους. Μετά την εμφάνιση του Ισλάμ οι Άραβες μετατράπηκαν σε «*βάρβαρους εισβολείς*». Αντίληψη

1. Νικηφόρος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, *Ιστορία σύντομος από της Μαυρικίου βασιλείας*, έκδ. C. MANGO, *Nicephori patriarchae Constantinopolitani Breviarium Historicum*, CFHB 13/DOT 10, Washington DC 1990, στο εξής MANGO, *Νικηφόρος*. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, έκδ. C. de BOOR, *Theophanis Chronographia*, τ.Ι-ΙΙ, Lipsiae 1883/ανατύπωση HILDESHEIM 1963, στο εξής Θεοφάνης. Γεώργιος Μοναχός, *Χρονικόν Σύντομον*, έκδ. C. de BOOR, *Georgii Monachi Chronicon*, τ.Ι-ΙΙ, Leipzig 1904/ ανατύπωση με προσθήκες P. WIRTH, Stuttgart 1978, στο εξής Γεώργιος μοναχός.

2. Βίος Φιλάρētu, 115.31. Βίος Νικήτα, †836 (BHG 1342B - 1342E), 329.5. Βίος Πέτρου, 165.3.

3. Βίος Στεφάνου Σαβᾶιτη, όπου σε περιστατικό του Βίου οι Άραβες προσπάθησαν να εμποδίσουν κάποιες μοναχές να πάνε σε προσκύνημα αγίων λειψάνων «*ἀπειλητικούς λόγους έκφοβούντες... ίνα τώ φόβω τε καί κρατηθείσαι*», 541F.

Μικρογραφία από τη χρονογραφία του Ιωάννη Σκυλίτζη, που παριστάνει επίθεση από τους Αραβινούς. (Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη).

βεβαίως που επικρατούσε προς οποιασδήποτε φυλετικής και γεωγραφικής καταγωγής «εχθρό» του Βυζαντίου. Θα πρέπει λοιπόν να έχουμε υπόψη πως γενικότερα οι Βυζαντινοί αγνοούσαν τους αλλόφυλους λαούς και τους απέδιδαν στερεότυπα «ελαττώματα».

Η ναυτική εκστρατεία των Αράβων στην Κωνσταντινούπολη

Σύμφωνα με τις σχετικές πληροφορίες που υπάρχουν στα τρία εξεταζόμενα κείμενα, το 674, δηλαδή στα έτη της βασιλείας του Κωνσταντίνου Δ' (668-685) και ενώ ο διοικητής της Συρίας Μu·āwīya πήρε τον τίτλο του χαλίφη, πραγματοποιήθηκε ναυτική εκστρατεία των Αράβων στην Κωνσταντινούπολη. Όπως αναφέρουν οι πηγές της εποχής η επιχείρηση διήρκεσε τέσσερα χρόνια, δηλαδή έως και το 678. Σύμφωνα προς τα λεγόμενα των σχετικών χωρίων επικρατούσε φόβος στην πλευρά των Βυζαντινών, καθώς ο αραβικός στόλος κυριαρχούσε στις ακτές της Προποντίδας, ουσιαστικά χωρίς να πρόκειται για πολιορκία αλλά για διαδοχικές συμπλοκές στη γύρω κοντινή περιοχή⁴.

Από τα λεγόμενα του Νικηφόρου και του Γεωργίου μοναχού δεν διακρίνεται αν ήταν πολιτική ή θρησκευτική η πρόθεση που οδήγησε τους Άραβες μέχρι την Κωνσταντινούπολη, καθώς η αναφορά στα δύο κείμενα περιορίζεται στο γεγονός της παρουσίας των Αράβων και των συμπλοκών με τον αραβικό στόλο στην

4. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 494, σημ.3. CANARD, *Expéditions*, 77-80. STRATOS, *Siège ou blocus*, 96.

Κωνσταντινούπολη: «ναυς κατασκευάσας κατά του Βυζαντίου εκμπέμπει, ἤλθον οἱ Σαρακηνοὶ ἐν στόλῳ μεγάλῳ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁵». Καθώς οἱ Ἄραβες ἔχασαν πολλοὺς μάχιμους ἄνδρες, αποφάσισαν ν' αποχωρήσουν ἀπὸ τα χωρικά ὕδατα τῆς περιοχῆς τῆς Κωνσταντινούπολης. Επλήγησαν ὁμῶς ἀπὸ σφοδρὴ καταιγίδα καὶ δυνατοὺς ἀνέμους στὶς ακτὲς τῆς Παμφυλίας⁶. Οἱ ἰσλαμικὲς πηγές ἐπίσης μαρτυροῦν τὸ γεγονὸς χωρὶς ὁμῶς νὰ παραθέτουν λεπτομέρειες⁷.

Μικρογραφία ἀπὸ τὴ χρονογραφία τοῦ Ἰωάννη Σκυλίτζη, ποὺ εἰκονίζει μιὰ φάση ἀπὸ τὴν αραβοβυζαντινὴ αὐτὴ σύγκρουση. (Μαδρίτη, Εθνικὴ Βιβλιοθήκη).

Αντίθετα, ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο βυζαντινοὺς συγγραφεῖς ποὺ ἐξετάσθηκαν, ὁ Θεοφάνης χρησιμοποιεῖ χαρακτηρισμοὺς ποὺ προβάλλουν τὴ θρησκευτικὴ παρά τὴν πολιτικὴ διάσταση τῶν συμπλοκῶν. Οἱ Ἄραβες χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὸ Θεοφάνη ὡς: «*αρνηταὶ τοῦ Χριστοῦ*» καὶ τὸ αραβικὸ ναυτικὸ ἀποκαλεῖται «*ο τῶν θεομάχων στόλος...κατὰ Κωνσταντινουπόλεως...συνήπτε πόλεμον μετὰ τῶν Χριστιανῶν*⁸». Στὸ προκείμενο, οἱ «*αρνητές*» καὶ «*θεομάχοι*» Ἄραβες συγκρούστηκαν με τοὺς χριστιανοὺς Βυζαντινοὺς. Κατὰ τὸ Θεοφάνη ἡ καταστροφὴ τοῦ αραβικοῦ στόλου οφείλεται σὲ θεϊκὴ παρέμβαση, καθὼς στὸ κείμενό του προέβαλε τὸ στοιχεῖο τῆς προστασίας τῆς Πόλεως ἀπὸ τὴ Θεοτόκο, ὥστε ν' ἀντιμετωπίσουν ὡς χριστιανοὶ ἐπιτυχῶς τοὺς

5. Νικ. 34.3-4. Γεώργ. μον. 727.16-17. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 493.

6. Νικ. 34.18-20.

7. Αναφέρεται κι ἄλλη αραβικὴ ἐπιδρομὴ στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ τὸ 652/653, ποὺ δὲν μνημονεύεται στα ἐξεταζόμενα κείμενα, ἀλλὰ μόνο σὲ αραβικὴ πηγὴ. Ἐπίσης, βλ. STRATOS, *Siège ou blocus*, 89.

8. Θεοφ. 353.14,20,25, 354.5. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 493.

άπιστους εχθρούς. Στο σχετικό απόσπασμα διαβάζουμε: «και αισχνυνθέντες τη του Θεού βοηθεία και της Θεομήτορος ...ανθυπέστρεψαν μετά μεγάλης λύπης...ο Θεοβύθιστος στόλος συντριβείς ὤλετο⁹». Στην κυριολεξία ο αραβικός στόλος «ὤλετο», αλλά θα μπορούσε να εννοηθεί πως οι Άραβες «χάθηκαν» και ως άπιστες ψυχές.

Κατά το Θεοφάνη λοιπόν, ο Μu·āwīya κι οι σύμβουλοί του φοβήθηκαν, έτσι ζήτησαν να συναφθεί ειρήνη, καθώς «σφόδρα συλλογισάμενοι, ὅτι το βασίλειον των Ρωμαίων υπό θεοῦ φρουρεῖται¹⁰». Τα λεγόμενα του Θεοφάνη απεικονίζουν ακριβώς την αντίθετη προς την προγενέστερη αντίληψη που επικρατούσε στα εκκλησιαστικά κείμενα του 7^{ου} αιώνα, όπου η προέλαση των μουσουλμάνων είχε συνδεθεί με τη θεϊκή οργή, αφού σύμφωνα προς την ερμηνεία τους, ο Θεός άφησε απροστάτευτους τους χριστιανούς, τιμωρώντας τους για τα αμαρτήματά τους. Η μετέπειτα «ευνοϊκή» στάση του Θεού προς τους Βυζαντινούς κατά το 678 θα μπορούσε να οφείλεται στο ὅτι πρόκειται για επίθεση που στόχο είχε την ίδια την Κωνσταντινούπολη, καθώς το εγχείρημα των μουσουλμάνων στρεφόταν εναντίον του κέντρου της χριστιανοσύνης.

Ίδια ερμηνεία επισημαίνεται όμως στο Θεοφάνη και στο χωρίο σχετικά με την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Πέρσες το 626. Στο απόσπασμα ο Θεοφάνης αναφέρει πως με τη βοήθεια της Θεοτόκου και τη δύναμη του Θεού ηττήθηκαν οι εχθροί, οι οποίοι «μετά μεγάλης αισχύνης εις τους εαυτῶν τόπους υπέστρεψαν». Οι Πέρσες ωστόσο δεν προσδιορίζονταν στο απόσπασμα ως προς τη θρησκευτική τους ιδιότητα, όπως δηλώνεται στην περίπτωση των Αράβων, αφού, όπως φαίνεται στην παράγραφο που παραθέτει ο Θεοφάνης, χαρακτηρίζονταν συλλογικά ως «βάρβαροι¹¹» άρα «μη χριστιανοί».

Ο Θεοφάνης εξιστορεί πως οι Βυζαντινοί έστειλαν έμπειρο και συνετό διπλωμάτη, που θεωρήθηκε κατάλληλος για να διαπραγματευθεί με τον χαλίφη Μu·āwīya, επειδή χρειαζόταν προσεκτικός χειρισμός της κατάστασης. Η υποδοχή των βυζαντινών απεσταλμένων και το περιεχόμενο της συμφωνίας καταγράφονται στη «Χρονογραφία» του με λεπτομέρεια, καθώς το γεγονός θεωρήθηκε ως διπλωματική επιτυχία του αυτοκράτορα Κώνστα Β΄¹².

Η πολιορκία της Κωνσταντινούπλης κατά το έτος 717

Οι Άραβες έφθασαν εκ νέου στην Κωνσταντινούπολη το 717, όταν ήταν αυτοκράτορας ο Λέοντας Γ΄ και χαλίφης ο Sulaymān. Όπως μαρτυρείται στα εξεταζόμενα κείμενα η πολιορκία διήρκεσε ένα χρόνο, από τον Αύγουστο του 717 έως και τον Αύγουστο του 718 ή, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Νικηφόρου,

9. Θεοφ. 354.6-10.

10. Θεοφ. 355.10-12. Αντιθέτως, ο Νικηφόρος τοποθετεί χρονικά το περιστατικό μετά την καταστροφή του αραβικού στόλου, 34.21-37. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 496.

11. Θεοφ. 315.18-21, 316.22-25.

12. «πολύπειρον ὄντα και μεγάλης αντεχόμενον φρονήσεως, επί το αρμοδίως διαλεχθῆναι τοις Άραβι και τα τῆς ειρήνης συμφωνήσαι», Θεοφ. 355.17-19. CHRYSOS, *Byzantine diplomacy*, 27.

δεκατρείς μήνες. Πιθανόν οι πληροφορίες του Θεοφάνη και του Νικηφόρου να προέρχονταν από αυτόπτη μάρτυρα της Κωνσταντινούπολης κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, που όμως δεν γνώριζε τι επικρατούσε στο αραβικό στρατόπεδο¹³.

Τα τρία κείμενα καταγράφουν τις αραβικές προετοιμασίες, τονίζοντας πως επρόκειτο για οργανωμένη επίθεση από μεγάλες δυνάμεις¹⁴. Ο Θεοφάνης και ο Νικηφόρος χρησιμοποιούν την ίδια πηγή -ο Νικηφόρος χωρίς λεπτομέρειες- όπου δίνουν έμφαση στην περιγραφή των ναυτικών επιχειρήσεων. Καθώς οι Άραβες δεν πέτυχαν κάτι σημαντικό και έπαθαν σοβαρές ζημιές από θεομηνίες κατά τη διάρκεια της πολιορκίας, αποφάσισαν ν' αποχωρήσουν. Η καταστροφή ολοκληρώθηκε, όταν όλος σχεδόν ο αραβικός στόλος βυθίστηκε πάλι από θαλασσοταραχή. Ο Νικηφόρος και ο Γεώργιος μοναχός χρησιμοποιούν τους εξής όρους για να περιγράψουν την ήττα των Αράβων: «πλήθος ουκ ολίγον ανδρών τε και ίππων...απέβαλον...ως φασί την εκ του εσκευασμένου παρά Ρωμαίους πυρός υφορώμενοι βλάβην...πυριαλώτους εποίησε τας πλείστας και φοβεράς ναυς εκείνας¹⁵, απογνόντες τοις προς Βιθυνίαν μέρεσι προσέσχον...ο βασιλεύς πυρφόρους ναυς...εξεπέμψε και πάσας αυτών τας ναυς ενέπρησεν...προς βασιλέα υπέστρεφον¹⁶...οι πολέμοι κατέπτηξαν μεγάλως διεσώθησαν παραδόξως, αποκινησάντων μετά πολλής αισχύνης¹⁷».

Από τη μια πλευρά τόσο ο Νικηφόρος όσο και ο Γεώργιος Μοναχός αποδίδουν τη νίκη στο ότι οι Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν το υγρό πυρ¹⁸. Από την άλλη ο Θεοφάνης παραθέτει διαφορετική εκδοχή¹⁹. Απέδιδε πάλι την καταστροφή του αραβικού στόλου στη θεϊκή επέμβαση και στο ρόλο της Θεοτόκου: «τήν βουλήν αυτών διεσκέδασεν ο Θεός διά των πρεσβειών της πανάγνου θεοτόκου... του δέ θεού συνεργήσαντος διά των πρεσβειών της παναχράντου θεοτόκου επιτοπίως εβυθίσθησαν οι εχθροί²⁰», επαναλαμβάνοντας κατ' ουσίαν την αντίληψη ότι η Θεοτόκος προστατεύει την Κωνσταντινούπολη, όπως δηλαδή και προηγουμένως κατά τις αραβικές ναυτικές επιδρομές του 674-678. Σύμφωνα προς τα λόγια του Θεοφάνη οι επιτιθέμενοι Άραβες αντελήφθησαν πως η Κωνσταντινούπολη, όπως και κατ' επέκταση όλη η χριστιανοσύνη, προστατεύεται από τη Θεοτόκο²¹. Η διάσταση των χριστιανών Βυζαντινών και των αλλόθρησκων Αράβων αναδεικνύεται και από τον όρο με τον

13. MANGO, *Νικηφόρος*, 209.

14. Νικ. 54.6, 10-11. Θεοφ. 395.15-16, 24. Γεώργ. Μον. 745.1, 5-7. ROCHOW, 8. *Jahrhundert*, 86. MANGO-SCOTT, *Theophanes*, 547-549.

15. Γεώργ. μον. 745.8-10.

16. Νικ. 54.29, 35-37, 39.

17. Γεώργ. μον. 745.15, 746.3. Επίσης, Θεοφ. 399.7.

18. Περισσότερα βλ. Θ. ΚΟΡΡΕΣ, «Υγρόν πυρ. Ένα όπλο της βυζαντινής ναυτικής τακτικής», Θεσσαλονίκη³ 1995. Η μονογραφία πραγματεύεται την εικόνα του υγρού πυρός μέσα από τις πληροφορίες των πηγών και επιχειρείται να δοθεί απάντηση -μεταξύ άλλων- στο τι ακριβώς ήταν και πώς το χρησιμοποιούσαν οι Βυζαντινοί.

19. ROCHOW, 8. *Jahrhundert*, 90.

20. Θεοφ. 396.16-19, 27 και 397.12-13.

21. «Ωστε επίγνῶναι τη πείρα, ότι ο θεός και η παναγία...φρουρούσι την πόλιν αὐτήν και το χριστιανών βασίλειον». Θεοφ. 397.31-398.2. Για την απόδοση της επιτυχούς αντιμετώπισης των επιτιθέμενων εχθρών στη θεϊκή βοήθεια, βλ ΚΟΥΤΡΑΚΟΥ, *Image*, 216.

*Παράσταση πυρπολήσεως εχθρικού στόλου με «υγρό πύρ»
από χειρόγραφο του χρονικού του Ιωάννη Σκυλίτζη. (Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη).*

οποίο ο Θεοφάνης αποκαλεί τον χαλίφη «χριστομάχο», ενώ τον βυζαντινό αυτοκράτορα «ευσεβή βασιλέα²²».

Ο Γεώργιος Μοναχός μνημονεύει συνοπτικά τη μαρτυρία για την επίθεση των Αράβων στην Κωνσταντινούπολη. Δεν εκφέρει κανένα αρνητικό χαρακτηρισμό για τους Άραβες ούτε για το χαρακτήρα της επίθεσης, καθώς το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται στον αυτοκράτορα Λέοντα Γ' και στα γεγονότα της εικονομαχίας, που συνδέονται με αυτόν. Είναι φανερό πως στη συνείδηση του Γεωργίου Μοναχού η «ύβρις» του εικονομάχου αυτοκράτορα αποτελούσε σημαντικότερο γεγονός από την αραβική επίθεση²³. Επαναλαμβάνει ωστόσο σε άλλο απόσπασμα του «Χρονικού» του την ίδια άποψη όπως ο Θεοφάνης περί θεϊκής προστασίας της Κωνσταντινουπόλεως. Συγκεκριμένα στο απόσπασμα, που καταγράφει κάποια επικείμενη επίθεση των Αράβων κατά τα έτη της βασιλείας του Μιχαήλ Γ', αναφέρει: «κατά της θεοφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως, η θεία δίκη προφθάσασα διώλεσεν²⁴».

22. Βλ. κατηγορία κειμένων που διασώζουν αποκαλυπτικά οράματα, προσευχές για τον αυτοκράτορα ως υπερασπιστή της πόλης κατά τις παραμονές της αραβικής επίθεσης, ROCHOW, 8. Jahrhundert, 86-87. Θεοφ. 395.22-23 και 396.8.

23. Γεώργ. μον. 745.5-746.6.

24. Γεώργ. μον. 801.11-12. Επίσης, η ίδια αντίληψη στο Βίο Αντωνίου Νέου, που συνεγράφη πριν από το τέλος του 9ου αιώνα, όπου ο Πετρωνάς το 863 άκουσε τη φωνή του αγίου που του είπε «καταπολέμησον τούς βαρβάρους, ή νίκη σοι έστιν εκ θεού δεδωρημένη», 219.19. Πολύ μεταγενέστερα, ο Σκυλίτζης, αναφέρει πως κάποιος μοναχός Ιωάννης είχε συμβουλέψει τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' ν' αντιμετώπιζε χωρίς φόβο κάποια νέα αραβική εξόρμηση: «άπιθι...κατά των Σαρακηνών, θεόν γάρ έξεις προπορευόμενον», Σκυλ. 100.31-32.

Η ιδέα της προστασίας της Θεοτόκου απαντάται και σε κωνσταντινουπολίτικες εκκλησιαστικές πηγές (σε Συναξάρια²⁵ και σε λειτουργικά κείμενα), που μνημονεύουν αντίστοιχα την αραβική επίθεση στην Κωνσταντινούπολη και αποδίδουν τη σωτηρία της στη Θεία Πρόνοια²⁶. Για παράδειγμα στην ομιλία του ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γερμανός (715-730), που χρονολογείται μετά το 718, όταν πλέον οι Άραβες αποχώρησαν από την περιοχή ανέφερε: «*συνκινδυνεύειν γαρ ημίν δίχα τινός δισταγμού ωμολόγητο άπαν της Χριστού ποιήμνης το πλήρωμα...ον αυτή μόνη...η πανύμνητος απέφηνεν άπρακτον, ταις ημετέραις αμαρτίαις αις τους πολεμίους ημών καθωπλίσαμεν*²⁷».

Κατά την ερμηνεία του Πατριάρχη η αραβική επίθεση απειλούσε κατ' επέκταση όλο το χριστιανικό κόσμο, που συγκρούστηκε με τον αραβικό «άπιστο» κόσμο, που εξακολουθούσε, σύμφωνα με το λόγο του, να συνδέεται με την ειδωλολατρία, όπως δηλαδή πριν από την εμφάνιση του Ισλάμ²⁸. Στα λόγια του Πατριάρχη Γερμανού επιβεβαιώνεται και ο φόβος που επικρατούσε: «*ήκον δε νυν...αλλ' εν εκατέρω το φοβερόν και ανανταγώνιστον ενδεικνύμενοι*²⁹».

Η ίδια διάθεση αποτυπώνεται και στο ποίημα του Θεοδοσίου Γραμματικού: «*την σην έσωσας, παντάναξ, κληρουχίαν, υφείλες αυτών τον φόβον και τον τρόμον*³⁰». Στο ποίημά του, που αναφέρεται στα ίδια γεγονότα, δεν περιλαμβάνεται καμία σημαντική ιστορική πληροφορία, αλλά πιστοποιείται η περιρρέουσα αντίληψη της εποχής, κατά την οποία οι Άραβες αποτελούσαν «*δουλογέννητον γένος*» και «*αντιπάλους*» των χριστιανών, που όμως δεν ήταν «*επικίνδυνοι*³¹». Κατά τα λεγόμενα του Θεοδοσίου Γραμματικού: «*χθές ης αλαζών και κατωρρωμένος και νυν ταπεινός και κατηχρειωμένος χθές νικοποιός, σήμερον κεκλιμένος, χθες βλοσυρόν τε και λεόντειον βλέπων και νυν κατηφής ως λαγώς εν λίνοις*³²».

Η ίδια άποψη καταγράφεται παράλληλα και σε ποίημα που περιγράφει την επανάκτηση της Κρήτης στα μέσα του 10^{ου} αιώνα από τον Νικηφόρο Φωκά: «*ούκ*

25. Συναξάριον Κωνσταντινουπόλεως, στ.901.32-33, στ.902.3, στ.904.4-5.

26. ROCHOW, 8. Jahrhundert, 90.

27. Ο GRUMEL χρονολογεί μεταξύ 726-728, Homélie, 193.9-194. Για τη γνησιότητα του κειμένου, BRUBAKER-HALDON, Byzantium, 247, ειδικ. υποσ.15.

28. Επίσης στην επιστολή του προς τον Θωμά, επίσκοπο Κλαυδιουπόλεως, που χρονολογείται μεταξύ 720-726, σχετικά με το ζήτημα των εικόνων και την ανάμειξη των Εβραίων και των μουσουλμάνων: «*μέχρι του νυν εν τη ερήμω τελουμένην παρ' αυτών λίθω ασύχω προσφώνησιν, την τε του λεγομένου Χοβάρ επίκλησιν, και τα λοιπά της ματαίας αυτών πατροπαραδότου εκείσε αναστροφής ως εν επισήμω εορτή παιγνιώδη μυστήρια*», Γερμανός, Επιστολή Δ', στ.168D, «*έχον και αυτό της οικείας πλάνης εμφανέστατον γνώρισμα την της πολυθείας αθεότητα*», στ.169A. Πόσο θα μπορούσε να γνώριζε όμως ο Πατριάρχης τη μουσουλμανική λατρεία; βλ. σχετικά HOYLAND, Seeing Islam, 105-106. BRUBAKER-HALDON, Byzantium, 246.

29. GRUMEL, Homélie, 194.11.

30. Θεοδ. Γραμμ. 129.11-12 (πρόκειται γι' άγνωστο συγγραφέα του 8^{ου} αιώνα, σύγχρονου με τα γεγονότα της αραβικής πολιορκίας της Κωνσταντινούπολης (717-718), βλ. Θεοδ. Γραμμ. 133. Επίσης, HOYLAND, Seeing Islam, 305-307.

31. «*Ούκ ειδότες θεόν κραταιόν*», Θεοδ Γραμμ. 130.18-19, «*δουλογέννητον γένος, αι σιπήσεις τε της κακής απληστίας δι' ων κρατήσας, ως περ οίου, της μάχης τάς Χριστιανών τειχομαχήσεις πόλεις*», Θεοδ. Γραμμ. 131.47-50.

32. Θεοδ. Γραμμ. 131.59-65.

ἐστὶν ἰσχύς τῆς Ἀγαρ τοῖς ἐγγόνοις θεὸς γὰρ ἡμῖν συμμαχεῖ καὶ συντρέχει³³». Στὸ βίο του Ἀνδρέα Σαλού, που συνεγράφη στὶς ἀρχές τοῦ 10^{ου} αἰῶνα, παρουσιάζεται ὁ ἅγιος νὰ συζητᾷ με κάποιον Ἐπιφάνειο, ὁ ὁποῖος ζητοῦσε νὰ του πει ὁ ἅγιος ἀν θὰ καταστραφεῖ ἡ Κωνσταντινούπολη. Ὁ ἅγιος φέρεται πὼς τοῦ ἀπήντησε: «μέχρι συντελείας το οἰονοῦν ἔθνος σὺδαμῶς φοβηθήσεται οὐ γὰρ μὴ παγιδεύσει αὐτὴν τις ἢ παραλήψεται... κεχάρισται γὰρ αὕτῃ τῇ Θεοτόκῳ καὶ οὐδεὶς ἀρπάσει αὐτὴν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῆς³⁴». Στὸ ἴδιο κείμενο ὁ Ἀνδρέας Σαλὸς ἀναφέρει πὼς ὁ Θεὸς θὰ «ταπεινώσει τοὺς υἱοὺς τῆς Ἀγαρ. Ὀργισθήσεται γὰρ αὐτοῖς... διὰ τὴν βλασφημίαν αὐτῶν». Κατὰ συνέπεια οἱ Ἄραβες θὰ τιμωρηθοῦν ἀπὸ τὸ Θεό, ἀφοῦ πρόκειται, σύμφωνα με τὴ βυζαντινὴ συνείδηση, γιὰ «ἄπιστους».

Συνοψίζοντας, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε πὼς τὰ γενικὰ αἰσθήματα, που περιγράφουν τὴ βυζαντινὴ στάση κατὰ τὴν πρώτη φάση τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν (τὸν 7^ο αἰῶνα) στὰ βυζαντινὰ ἐδάφη, ἦταν ἡ ἀπορία κι ἡ ἀναστάτωση, που προκλήθηκαν ἀπὸ τὴν προέλαση τῶν μουσουλμάνων Ἀράβων. Ἀπὸ τὴ μια πλευρὰ, στὶς ἀγιολογικὲς πηγές τοῦ 7^{ου} - 9^{ου} αἰῶνα, τὰ ἀρνητικὰ γνωρίσματα τῶν Ἀράβων ἀπέρρεαν ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ εἰκόνα τοὺς, ἐστὶ σὲ ὅλα τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα οἱ Ἄραβες ἀποτελοῦσαν «βάρβαρους διώκτες τῶν χριστιανῶν με θηριώδη συμπεριφορά». Στὰ ἐξεταζόμενα ἱστοριογραφικὰ κείμενα τῆς ἰδίας περιόδου ἀπὸ τὴν ἄλλη, οἱ Ἄραβες δὲν ἀπεικονίζονται ὡς «βάρβαροι» -σ' ἐπίπεδο πολεμικό, φυλετικό καὶ θρησκευτικό- ἀλλὰ ὡς «ἐχθροὶ τοῦ Βυζαντίου», με χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τὴν «ἀναξιοπιστία» καὶ τὴν «υποκρισία».

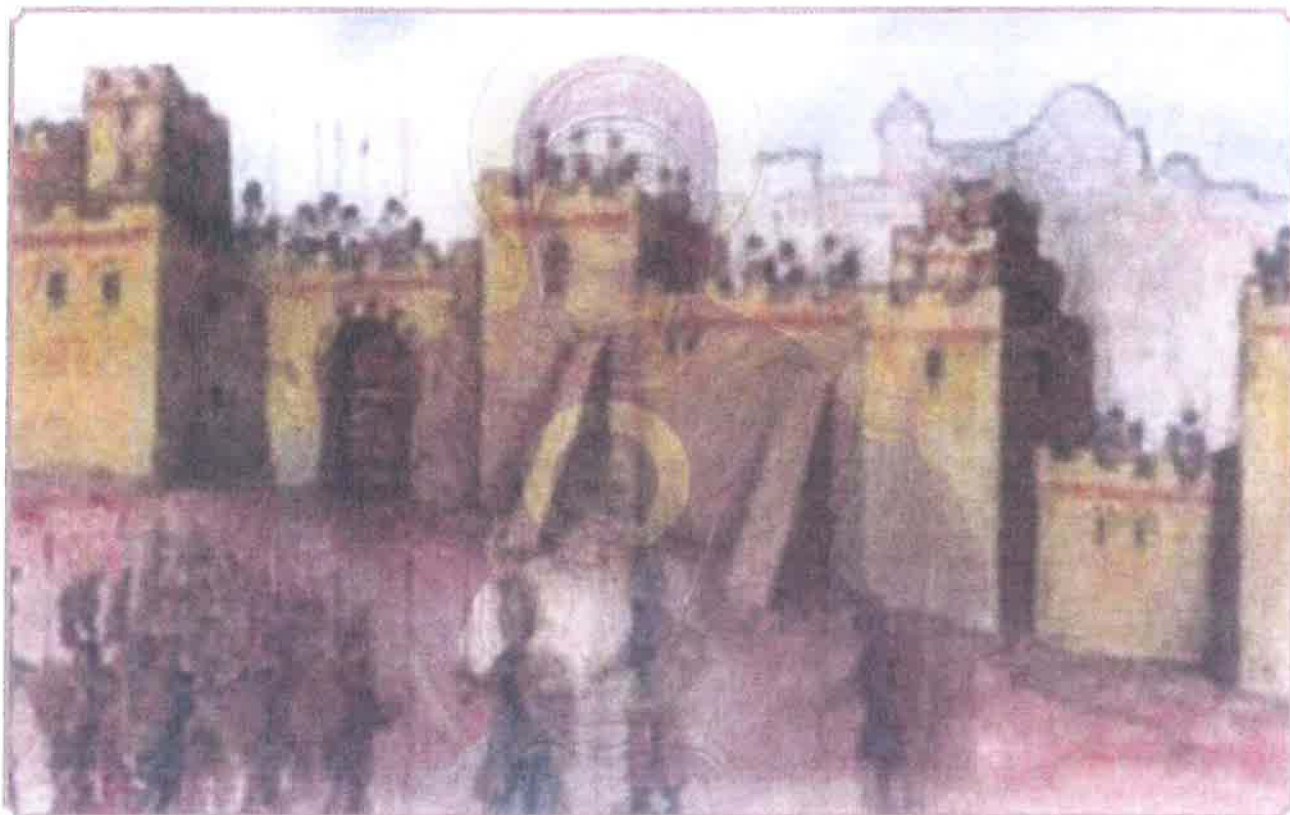
Εἰδικότερα στὰ κείμενα τοῦ 9^{ου} αἰῶνα προκύπτουν δύο διαφορετικὲς ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὸ λόγο που προκάλεσε τὴν ἀραβικὴ προέλαση. Ἡ μία, ὅμως, που ἐκφέρει ὁ Πατριάρχης Νικηφόρος, δικαιολογεῖ τὰ λάθη τῶν στρατιωτικῶν καὶ διπλωματικῶν κινήσεων τῆς βυζαντινῆς πλευρᾶς, ἀποφεύγοντας με αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ υπαινιχθεῖ πὼς οἱ Βυζαντινοὶ βρίσκονταν σὲ δυσάρεστη θέση καὶ πὼς δὲν μπορούσαν νὰ ἐλέγξουν τὴν κατάσταση που ἀκολούθησε μετὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκβασὴ τῆς ἐπέλασης τῶν Ἀράβων. Τὴ δεύτερη ἀντίληψη ἀποτυπώνει ἡ ομάδα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶν χριστιανικῶν κειμένων, που ἔδινε ἠθικὴ καὶ θεολογικὴ ἐρμηνεία στὰ γεγονότα καὶ ἀπέδιδε εἴτε στὴν ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ αυτοκράτορα Κώνστα Β'³⁵, εἴτε συλλογικὰ στὴν κακὴ χριστιανικὴ συμπεριφορά ἀλλὰ καὶ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο ἐμφανιζόταν στους ἀμαρτωλοὺς χριστιανούς με διάφορα σημάδια (ὅπως τὴν ἐκδήλωση διαφόρων καταστροφικῶν φυσικῶν φαινομένων), ὡς προμήνυμα κάποιας ἀραβικῆς ἐπιδρομῆς που ἀκολουθοῦσε.

Σύμφωνα με τὸ περιεχόμενο τῶν πληροφοριῶν τῶν τριῶν κειμένων φαίνεται ὅτι

33. Θεοδ. Διάκ. στ.165-166.

34. Βίος Ἀνδρέα Σαλού, (BHG 117), 201.14-202.17, 32-33 καὶ 226-229, σημ. 72. Ὁ Νικηφόρος, Κωνσταντινουπόλεως βιογράφος τοῦ 10^{ου} αἰῶνα, χρησιμοποίησε στοιχεῖα παλαιότερου βίου τῆς χρονικῆς περιόδου 710-740. Σχετικὰ με τὸ Βίο Ἀνδρέα Σαλού, βλ. HOYLAND, *Seeing Islam*, 305-307.

35. JEFFREYS, *Arabs in byzantine literature*, 314. Ἀναλυτικότερα, HOYLAND, *Seeing Islam*, 524-525.

δεν επαναλαμβανόταν η αντίληψη των προγενέστερων βυζαντινών πηγών του 7^{ου} αιώνα σχετικά με το ποιος επέσυρε το θυμό και την τιμωρία του Θεού (την κατηγορία επωμιζόταν σαφώς ο αυτοκράτορας), αλλά αντίθετα η βεβαίωση πως ο Θεός προστατεύει τους Βυζαντινούς από τους Άραβες. Η ιδέα λοιπόν της προστασίας της Κωνσταντινούπολης από τη θεϊκή βούληση συνάδει με τη θεοκρατική αντίληψη που επικρατούσε στο Βυζάντιο³⁶.

Βιβλιογραφία:

(η βιβλιογραφία είναι ενδεικτική, καθώς παρατίθενται μόνο βασικές πηγές και βοηθήματα)

Βίος Αντωνίου Νέου: έκδ. F.HALKIN, «Saint Antoine le Jeune et Pétronas le vainqueur des Arabes en 863 (d'après un texte inédit)», AB 62 (1944) 187-223.

36. Η θέση αυτή αποτελεί την ουσία της υπόστασης του Βυζαντίου. Είναι δε αντικείμενο μεγάλης συζήτησης ανάμεσα στους ιστορικούς της Βυζαντινής Ιστορίας. Τόσο Έλληνες όσο και ξένοι ερευνητές της Βυζαντινής Ιστορίας σε διεξοδικές μελέτες τους επισημαίνουν πως «η σύσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν βασισμένη πάνω σε συγκεκριμένη θρησκευτική πεποίθηση, δηλαδή ότι η αυτοκρατορία είναι το επίγειο Βασίλειο του Θεού και πως η αντίληψη για την αυτοκρατορική εξουσία ως δώρου χαρίσματος της Θεότητας ρίζωσε στη λαϊκή συνείδηση. Η ιδέα ξεκίνησε στις αρχαίες ανατολικές μοναρχίες, όπου διαμορφώθηκε η αντίληψη του Θεού-βασιλέως (Gottkaiser), βρήκε απήχηση στα ελληνιστικά βασίλεια και τους ρωμαϊκούς αυτοκρατορικούς χρόνους οπότε αναπτύχθηκε η ιδέα του «ελέω Θεού βασιλεώς» (Kaiser von Gottes Gnaden) στα πλαίσια του Χριστιανισμού», βλ. Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, Το Πολίτευμα και οι θεσμοί της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, Αθήνα 2004, 30 κεξ

GRUMEL, Homélie: Γερμανός αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, *Λόγος εγκωμιαστικός άμα και ευχαριστήριος εις την υπεραγίαν δέσποιναν ημών θεοτόκον...*, έκδ. V.GRUMEL, «Homélie de saint Germain sur la délivrance de Constantinople», REB 16 (1958) 183-205.

Θεοδ Γραμμ: Θεοδόσιος ο Γραμματικός, έκδ. ΣΠ.ΛΑΜΠΡΟΣ, *Θεοδοσίου του γραμματικού στίχοι δι' ιάμβων εις τα αραβικά πλοία όταν είλον αυτά οι Χριστιανοί εν τη Κωνσταντινουπόλει βασιλεύοντος Ηρακλείου του θεοσεβούς*, Ιστορικά Μελετήματα, Αθήναι 1884, 129-132.

Βοηθήματα:

RUBAKER-HALDON, *Byzantium*= L.BRUBAKER-J.HALDON, *Byzantium in the iconoclast era (ca 680-850): the sources. An annotated survey*, Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs, τ.7, 2001.

CANARD, Expéditions= M.CANARD, «Les expéditions des Arabes contre Constantinople dans l'histoire et dans la légende», *Journal Asiatique* 208 (1926), 61-121, [=του ίδιου, *Byzance et les musulmans du Proche Orient*, I, (:VR), London 1973].

CHRYSSOS, Byzantine diplomacy= E.CHRYSSOS, «Byzantine diplomacy, A.D. 300-800: means and ends», στο: J.SHEPARD-S.FRANKLIN (εκδ.), *Byzantine Diplomacy*, Papers from the twenty-fourth spring symposium of byzantine studies (Cambridge, March 1990). (: Variorum) 1992, 25-39.

HOYLAND, *Seeing Islam*= R.G.HOYLAND, *Seeing Islam as others saw it. A survey and evaluation of Christian, Jewish and Zoroastrian writings on early Islam*, (:Studies in Late Antiquity and Early Islam 13), Princeton-New Jersey² 2001.

JEFFREYS, Arabs in byzantine literature= E.JEFFREYS «The image of the Arabs in byzantine literature», στο: *The 17th international byzantine congress. Major papers*, (Dumbarton Oaks/Georgetown University Washington, D.C., August 3-8 1986), New Rochelle, N.Y.1986, 305-323.

KOUTRAKOU, Image= N.KOUTRAKOU, «The image of the Arabs in middle-byzantine politics. A study in the enemy principle (8th-10th centuries)», *Graeco-Arabica* 5 (1993) 213-224.

MANGO-SCOTT, *Theophanes*= C.MANGO-R.SCOTT, *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History. AD 284-813*, Oxford 1997.

ROCHOW, 8.Jahrhundert= I.ROCHOW, *Byzanz Im 8.Jahrhundert in der Sicht des Theophanes. Quellenkritisch-historischer Kommentar zu den Jahren 715-813*, Berlin 1991.

STRATOS, Siège ou blocus= A.STRATOS, «Siège ou blocus de Constantinople sous Constantin IV», JÖB 33 (1983) 89-107.